

Motion till riksdagen 2010/11:Kr224

av **Gunnar Andrén (FP)**

Flyttningen av Kiruna stad på Unescos världsarvslista

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att låta Unesco pröva om flyttningen av Kiruna stad motiverar att flyttningen förs upp på Unescos världsarvslista så att man därmed kan verka för att stöd från Europeiska unionen lämnas för den kulturgärning flyttningen och dokumentationen av att flytta en stad innebär.

Motivering

Flyttningen av Kiruna stad närmar sig med tidens hastighet. Den fråga som väcks i denna motion – dokumentationen av att flytta en stad – kommer allt närmare. Ja, redan har en stor väg flyttats och trafikleder dras om.

Detta är unikt.

I Sverige finns fjorton världsarv upptagna på Unescos lista:

1. Drottningholm – kungligt residens från 1700-talet med unik bevarad 1700-talsslottsteater (1991)
2. Birka – handelsplats och stad från 770–970-talet (1993)
3. Engelsbergs bruk i Fagersta – intakt järnbruk från 1700-talet (1993)
4. Hällristningsområdet i Tanum – obruten bosättning under 8 000 år (1994)
5. Skogskyrkogården av Gunnar Asplund i Enskede (1994)
6. Hansastaden Visby med intakt ringmur och bevarat gatunät (1995)
7. Gammelstads kyrkstad – med sin bebyggelse från 1300-talet (1996)
8. Lapponia – orörd natur i samiskt kulturlandskap (1996)
9. Örlogsstaden Karlskrona – Europas mest kompletta örlogsstad (1998)
10. Södra Ölands odlingslandskap (2000)
11. Höga kusten – med en av de största landhöjningarna i världen (2000)
12. Falu koppargruva – landskap med århundraden av kopparutvinning (2001)

Fel! Okänt namn på

13. Grimetons radiostation i Varberg – unik långvågssändare för transatlantiska förbindelser i en tidigt trådlös värld (2004)
14. von Struves meridianbåge – astronomen Friedrich Georg Wilhelm von Struves (1816–1855) 265 mätpunkter på 30 km avstånd från Hammerfest till Ismail genom tio länder som genom att mäta breddgradernas längd jämfört med ekvatorn hjälpte till att bestämma jordklotets form.

Riksdagen bör ge regeringen till känna att den bör ansöka om att få flyttningen av Kiruna stad prövad och helst uppförd på Unescos världsarvslista som det femtonde från vårt land.

Nybyggnad av städer är inte ovanlig. Att flytta en stad på grund av att den riskerar sjunka ner i jorden är däremot så ovanligt att inget annat exempel existerar. Visserligen har sedan 1924 ungefär 120 små byar i Tyskland flyttats till följd av att kolbrytning omöjliggjort att byarna ovan jord blir kvar. Det är de enda kända exemplen på att hela områden, bebodda av människor, tenderat att försvinna på grund av att jorden under gröps ur av mänsklig kraft och hand. Flyttningen av Abu Simbel-templen 1964–68 i Egypten är av annan karaktär – men mer kända. Hela tempelområdet monterades ner genom att huggas ur sina klippor och flyttades 65 meter upp och 200 meter bort från floden för att bevara templen för eftervärlden från de stigande vattenmassorna i och med byggandet av Assuandammen.

Nu skall – under en tidsperiod av kanske mer än femtio år – betydande delar av Kiruna, en tid världens till ytan största stad, flyttas. Det är i grunden andra etappen i stadens mer än 100-åriga existens. Flyttningen är nödvändig för stadens och samhällets överlevnad eftersom den utgör förutsättningen för mineral- och gruvföretaget LKAB:s möjlighet att leva vidare som gruvföretag.

Vid 2008/09 års riksmöte framhöll kulturutskottet (2008/09:KrU3) att ”vad gäller begäran om att föra upp flyttningen på Unescos världsarvslista vill utskottet erinra om att en stor del av världsarven är belägna i Europa och att västvärldens länder vid generalförsamlingens möte 1999 beslutat att inta en mer restriktiv hållning mot nya världsarv i denna del av världen.”

Det är en korrekt återgivning av Unescobeslutet 1999 men tolkningen – som ligger nära till hands att göra – av rekommendationen kan knappast bli att det endast är det geografiska läget som avgör om en unik företeelse skall bli världsarv, möjligen att än högre krav kan komma att ställas.

Om möjligheten att låta Unesco pröva vad som skall föras upp som världsarv finns inget beslut om. Tolkningen att man av hänsyn till eventuellt avslag inte alls bör låta pröva en sak, är en helt orimlig hållning. Tvärtom visar inte minst besluten vid 2009 och 2010 års generalförsamlingar inom Unesco, där flera tidigare beslutade världsarv ifrågasattes och ställdes under observation för framtida bibehållande av världsarvsstatusen, att det inte är geografisk belägenhet som är avgörande utan graden av unicitet.

Mot den bakgrunden förefaller senaste riksmötets passiva hållning i fråga om att ens låta pröva världsarvsidén om Kiruna stads flyttning gränsa till uppgivenhet i förtid.

Vilka hus skall bevaras?

Vilka skall flyttas?

Vilka skall rivas?

Hur skall de hus som bevaras placeras för att den atmosfär och känsla som präglat den ursprungliga platsen ska bli kvar?

Den 27 april 2009 presenterades den slutrapport från Riksantikvarieämbetet som regeringen 27 juni 2007 gav Riksantikvarieämbetet i uppdrag att utarbeta i syfte att utröna hur regeringen via olika myndigheter i samverkan med olika icke-offentliga organisationer skall kunna bistå Kiruna i detta arbete, hur kulturmiljöer, såsom kulturhistoriska byggnader och områden i Kiruna, skall kunna flyttas och bevaras.

Ostridigt är att minerallagen, från näringspolitiska utgångspunkter helt naturligt, hittills dominerat över hänsynen till de kulturella miljöer som kommit att hotas av framtida gruvbrytning. Det är bra att regeringen genom sitt uppdrag 2007 till Riksantikvarieämbetet såg till att komplettera minerallagens bestämmelser med hänsyn till kulturella och stadsbyggnadmässiga intressen, rent immateriella värden i en miljö som försvinner.

Att situationen blir alltmer dramatiskt framgår av Riksantikvarieämbetets slutrapport från 27 april 2009, där sammanfattningen sålunda lyder:

Riksantikvarieämbetet har nu följt utvecklingen i Malmfälten i cirka två år. Både i Kiruna och i Malmberget blir situationerna alltmer dramatiska i och med att riskzonerna breder ut sig. Livsmiljöerna och kulturarvet är under starkt förändringstryck. Att ta tillvara det unika kulturarvet som en resurs, både materiella och immateriella värden, kan gynna lokalsamhällets framtida attraktivitet och den regionala utvecklingen på sikt. Det är också intressant ur ett nationellt och internationellt perspektiv att värna Malmfältens kulturarv. Riksantikvarieämbetet har uppmärksammat problem och möjligheter och föreslår nu åtgärder utifrån två teman.

Åtgärder för en aktiv kulturarvsplanering:

Att arbetet med långsiktiga strategier för att värna och utveckla kulturmiljöerna fortsätter och utgör integrerade aspekter i samhällsplaneringen.

Att förändringsvisionerna kommuniceras på ett lättförståeligt och attraktivt sätt, till exempel genom verktyg som 3D-modelleringar som både kan innehålla historiska fakta, nuläge och framtidsvisioner.

Att samverka med människorna som bor och verkar i samhällena utvecklas kring förändringsprocesserna. Olika grupper bör komma till tals. De immateriella aspekterna på kulturmiljön, kulturarv i form av berättelser om det som varit, kan då tas tillvara.

Att forskning fortsätter att bedrivas i Malmfälten om kulturarv och samhällsförändringar med internationell koppling till andra liknande förändringssituationer i världen.

Åtgärder kring flytt och rivning av bebyggelse:

Att en utredning omgående görs kring flytt och återanvändning av den hotade bebyggelsen totalt sett i Malmfälten.

Att Kiruna och Gällivare kommuners handlingsplaner för hotad bebyggelse utvecklas och genomförs.

Att länsstyrelsen fortsätter att, i dialog med kommunerna, fördjupa värdebeskrivningarna för områden av riksintresse för kulturmiljö i relation till förändringssituationerna. Riksantikvarieämbetet kan vid behov stödja länsstyrelsen i arbetet.

Att det görs nödvändig kulturhistorisk värdering, konsekvensanalys och dokumentation av berörda platser och bebyggelsemiljöer.

Fel! Okänt namn på

Att tillämpningen av regelverket kring kulturvärdena följs upp och utvärderas.

Vilka åtgärder regeringen ämnar vidta i anledning av rapporten har ännu inte lämnats besked om. Vad som lätt kan konstateras är att Kiruna stad redan arbetar med en bevarandeplan som grund för en helt ny stadsplan. Varje kulturhistoriskt intressant byggnad har dokumenterats. Varendra byggnad som påverkas av stadsomvandlingen har fotograferats i detalj.

Ställer man sig på det höga utsiktsberget i nordvästra Kiruna ser man redan hur berget börjat rasa in, en lastväg har lagts om, järnvägen dras på ett helt annat ställe än tidigare, ett arbete som skall vara klart 2012. Och beslut om prisbelönade Kiruna stadshus, byggt 1959–63 efter ritningar av arkitekten Artur von Schmalensee – och som 1964 tilldelades Kasper Sahlin-priset – måste träffas inom överskådlig tid: Flyttas i bitar, flyttas bara delvis, rivas och/eller byggas nytt?

Att något måste göras åskådliggörs lättats av att man nu är nere på drygt 1 000 meter under jord men att malmkroppen beräknas vara minst 2 000 meter djup. Det ekonomiska värdet är ofattbart stort.

Oturligt vetter hängväggen i gruvan mot staden och det är därför delar av Kiruna måste flyttas. Hur snabbt det går och hur mycket av staden som drabbas är mycket svårt att beräkna.

Vissa kostnader är överblickbara:

- ? Ombyggnad av järnväg: 2,5–3,5 miljarder kr
- ? Ny sträckning av väg E10: 200–350 miljoner kr
- ? Ny sträckning av väg 870: 45–55 miljoner kr
- ? Flyttning av Stadshuset: 40–50 miljoner kr
- ? Flyttning av Kiruna kyrka: 20–25 miljoner kr

Sprickorna i marken närmar sig i östlig riktning in mot staden och kommer stegvis att påverka centrala delar och infrastruktur på en rad sätt:

1. Eldistribution

Vattenfall bygger nya transformatorstationer (ställverk) och drar nya elledningar. Arbetet påbörjades redan 2006 och beräknas vara helt klart innevarande år. I vanliga fall tar det cirka åtta år att utföra det jobb som nu beräknas ta tre–fyra år.

2. Vatten- och avloppsledningar

Tekniska verken i Kiruna AB har 2008 satt igång bygget av en 6 km lång ny spillvattenledning (avloppsledning). Det kostar 50 miljoner kr och bekostas av LKAB.

3. Järnvägen

En ny järnväg har börjat byggas. Därav följer att bygget av den nya omformarstationen vid Råtsidalen som ska försörja järnvägen med elektricitet måste vara i funktion när järnvägen är färdig.

4. Nya vägar

Väg E10 och väg 870: Väg E10 beräknas vara direkt påverkad kring 2012. Vägverket räknar med att väg E10 och väg 870 kan vara kvar i befintligt läge fram till år 2015 med hjälp av ökat vägunderhåll från år 2010.

5. Byggnader

Bolagshotellet och Hjalmar Lundbohmshäraden kommer att påverkas kring 2012. Det är också då som de första bostäderna på bolagsområdet kommer att beröras.

6. Fler bostäder

Kring 2023 påverkas ytterligare bostadsområden, Bolagsskolan, Hjalmar Lundbohmsskolan, Kiruna Brandstation med mera. Något senare (2033) påverkas bland annat Lomby idrottsplats, Kiruna kyrka och ytterligare bostäder.

7. Sjö som bör flyttas

Ala Lombolo beräknas i dagsläget hamna i deformationszonen kring år 2030. Då sjön är mycket förorenad med kvicksilver och ammunition pågår ett projekt där man undersöker hur detta kan åtgärdas.

Kostnaden för hela denna omfattande flyttning skall, enligt minerallagen, bäras av operatören, alltså LKAB. Järnmalmkunderna skall alltså betala. Kiruna stad har naturligtvis också sitt ansvar – vetskapen om att endast 23 000 invånare bor i hela kommunen, mot toppårens 31 000, ger dock vid handen att fler berörs. Flyttningen är så exceptionell och ovanlig att den förtjänar dokumentation och ekonomiskt stöd från många håll.

Jag föreslår att riksdagen beslutar ge ovanstående bakgrund och förslag regeringen till kännna. Flyttningen av Kiruna stad är så unik att den bör bli föremål för prövning om den platsar som världsarv enligt Unescos krav.

Stockholm den 22 oktober 2010

Gunnar Andrén (FP)